

BESZÉLGETÉSEK

DOI: <http://dx.doi.org/10.17355/rkpt.v24i1.101>

LOSONCZ MÁRK* – TÓTH SZILÁRD*

„Ha lenne még egy életem, egyáltalán nem foglalkoznék politikával”

Beszélgetés Kasza Józseffel

Az alább olvasható beszélgetést mintegy négy hónappal Kasza József 2016. február 3-án bekövetkezett halála előtt rögzítettük. Mielőtt elindítottuk volna a főlvételt, arról beszélt, immár eljött az ideje, hogy megírja az emlékiratait, s már el is kezdte azoknak az újságcikkeknek, beszédeknek és dokumentumoknak az összegyűjtését, amelyek ebben a segítségére lehetnek. Ám ez a vállalkozás félbemaradt, az emlékiratok már soha nem készülhetnek el. A nekünk adott háromórás mélyinterjú anyaga nem pótolhatja a memoárokat, mindazonáltal fontos töredékekkel járulhat hozzá ahhoz, hogy tisztábban lássuk Kasza politikai életpályáját.

*

Kasza József 1945-ben született Szabadkán. Itt végezte középiskolai és egyetemi tanulmányait. Miután megszerezte a közgazdasági oklevelet, több szabadkai vállalatnál dolgozott, így a szabadkai Vízműveknél és a Zorka Vegyi Műveknél. 1989-ben kezdett el aktívan politizálni, amikor Palencsár József¹ lemondása miatt őt nevezték ki Szabadka polgármesterévé, s ezt a funkciót 2001 januárjáig megtartotta. Ugyancsak 1989-ben csatlakozott az Ante Marković által vezetett Reformerökhöz, amely párt képviselőként

* Filozófus, a belgrádi Filozófiai és Társadalomtudományi Intézet munkatársa (Belgrádi Egyetem). E-mail: losoncmark@gmail.com

* Politológushallgató, MA, BCE. E-mail: toth.szilard.janos@gmail.com

¹ Palencsár József Szabadka polgármestere volt 1985 és 1989 között.

1991-ben mandátumot szerzett a szerbiai Népképviselőházban. Miután 1991 decemberétől már nem Marković állt a reformisták élén, kilépett a pártból, és csatlakozott az 1989-ben megalakult Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének (VMDK) frakciójához, majd alig egy évvel később a párt tagja lett.

A VMDK 1994-es válsága idején Csubela Ferencsel az élére állt annak a szabadkai súlypontú csoportosulásnak, amely kulcsszerepet játszott a pártszakadásban, illetve amely megalapította a Vajdasági Magyar Szövetséget (VMSZ). Csubela 1995-ben bekövetkezett tragikus halála után átvette a párt vezetését. A VMSZ az ezt követező választásokon rendre megszerezte a vajdasági magyar voksok többségét, s ezzel átvette a magyar közösség belgrádi és újvidéki politikai képviseletét.

Kasza József 2000. október ötödikén részt vett a Slobodan Milošević rendszerével szembeszálló tüntetéseken, s amikor 2001 januárjában megalakult a Szerbia Demokratikus Ellenzék Zoran Đinđić által vezetett egységkormánya, abban alelnöki pozíciót foglalt el Đinđić 2003-as meggyilkolásáig. A vajdasági magyarságért végzett munkájáért 2004-ben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjét. 2007-ben lemondott VMSZ elnöki posztjáról Pásztor István javára, s a párt tiszteletbeli elnöke volt 2010-ig, amikor a pártvezetés politikáját bíráló kijelentései miatt a párt fegyelmi bizottsága megfosztotta a tisztségétől. 2011 és 2013 között a Szabadkai Népszínház igazgatóbizottságának elnöke volt.

2007 és 2011 között az Agrobank szabadkai fiókintézetét vezette. Leköszönése után egy évvel a rendőrség előállította a források hűtlen kezelésének gyanújával. Csaknem három hónapot töltött előzetes letartóztatásban.

*

A Kasza Józseffel való beszélgetést egy előkészületben lévő kötetben kívántuk először megjelentetni. Ez a kötet az elképzeléseink szerint mindenekelőtt az 1989 és 1994 közötti vajdasági magyar politikai küzdelmeket dolgozza föl, így a kérdéseinkkel is elsősorban erre az időszakra koncentráltunk. Nem Kasza volt az egyedüli interjúalanyunk, másokat is megszólaltattunk már, és további beszélgetéseket is tervezünk. Az intenciónk az, hogy az egykoron leginkább meghatározó vajdasági magyarok válaszai

révén olyan tanulságokhoz juthassunk, amelyek segíthetnek alapvető létkérdéseink átgondolásában. Talán levonhatunk majd olyan következtetéseket, amelyek fogódzókát nyújthatnak az eljövendő évtizedek küzdelmeihez, az érdekérvényesítési stratégiáinkhoz, a kisebbségi autonómiáról való gondolkodáshoz, s megannyi más problémához.

Természetesen minden szelekció önkényes, ám a Kasza Józseffel készült beszélgetésből három pontot mindenképpen kiemelnénk.

Először, Kasza szerint a politikai vezető, így az ő esetében a polgármester nem zárkozhat „nemzeti gettó falai” mögé. „Minden szabadkai polgármestere” kívánt lenni, soha nem csak a magyarok, hanem mindenkor az összes nemzetiség érdekében próbált föllépni. Többször elhangzik az interjúban, hogy leginkább arra büszke, hogy Szabadka városában, illetve a községben, ahol a tartomány egyik legjelentősebb horvát közössége él, s ahol nagyobb számban élnek albánok is, még a háború legnehezebb időszakában sem ontatott ki egy csöpp vér sem. Ez pedig – sugallja – talán éppen annak volt köszönhető, hogy nem félt nyitni a város nem magyar közösségei és pártjai felé.

Másodszor, a hatékony érdekérvényesítés előfeltétele, hogy a kisebbségi vezetők tevékenysége beágyazódjék az ország fővárosának politikai életébe. Ezt az aspektust mindenekelőtt a magyar vállalkozások kapcsán fejt ki, amikor arról beszél, hogy számos kezdeményezés a fiókban maradt, mert a vajdasági magyar vállalkozók és a politikai vezetők nem tudtak kellő mértékben jelen lenni Belgrádban.

Harmadszor, egy kisebbségi párt nem engedheti meg magának, hogy ne foglalkozzék az általa képviselni óhajtott közösség alapvető egzisztenciális problémáival, jelesül azzal, hogy jut-e kenyér az asztalra. Ezért a VMDK-hoz csatlakozva Kasza azt szorgalmazta, hogy a párt vessen papírra egy gazdasági stratégiát, s állítása szerint ennek elmaradásából fakadt az egyik legfontosabb nézeteltérés közte és a VMDK vezetése között.

*

Mint említettük, ezt az interjút eredetileg a többi szereplővel készített interjúk társaságában kívántuk megjelentetni. Ennek az az oka, hogy az 1989 és 1994 közti időszakra vonatkozóan politikai

nézőpontok sokaságát véljük fölfedezni, s korántsem magától értetődő, hogy melyik volt jogosabb, hatékonyabb vagy maradandóbb. Kasza József é egy ezek közül. Az olvasót arra biztatjuk, hogy végső ítéletét ne hozza meg, míg a többi interjút nem olvashatja. A beszélgetések ellensúlyozhatják egymást, így a Kasza Józseffel készült is másként jelenhet meg a többi tükrében.

*

SZABADKAI KEZDETEK

LM-TSZ: Miként kezdődött politikai pályafutása, és hogyan ítélte meg akkoriban a vajdasági magyarság helyzetét?

KJ: A nyolcvanas években eszem ágában sem volt aktívan politizálni, annak ellenére, hogy érdekelt, mi történik az országban, és hogy mi lesz a sorsunk. Mert mindjobban érezhető volt az asszimiláció, az elszlávosítás, az elszerberesítés. A jogaink abban merültek ki, hogy odahaza szépen, nyugodtan beszélhettünk magyarul, de a hivatalokban sűrűn-sűrűn megesett, hogy nem akarták megérteni a magyar szót, vagy lekicsinylően foglalkoztak a magyar ügyfelekkel. Mondhatnám azt talán, hogy izgatott a helyzet... Az, hogy a magyar nyelvű oktatás lehetőségei mind jobban szűkültek, különösen a felsőbb tagozatokon (tehát a negyedik osztályon túl) és a középiskolákban, hogy az egyetemi szintről ne is beszéljek. De azon túl, hogy zavart és idegesített a helyzet, különösebben nem akartam bekapcsolódni a politikai életbe. Passzív tagja voltam a Kommunista Szövetségnek. Még középiskolában, az igazgatóm hatására és édesapám nagy örömeire léptem be a pártba, de nem akartam szerepet vállalni, és nem is nagyon aktivizáltam magam. Akkor történt a pálfordulás, amikor, egy Božović² nevű ürge lett a párttitkár Szabadkán, aki teljesen fölforgatta a politikai életet. Božović Crna Gorából költözött föl, kis krédlikakas volt. De olyan

² Radoman Božović (1953-) a Jugoszláv Kommunista Szövetségi községi tanácsának titkára volt Szabadkán, majd 1990-től tagja lett a Szerb Szocialista Pártnak. Képviselő volt a Vajdasági Képviselőházban, majd megválasztották a Végrehajtótanács, azaz a tartományi kormány elnökének. 1991 és 1993 között Szerbia miniszterelnöke volt.

terrort vezetett be, hogy rossz volt nézni. Az élet különböző szegmenseiben érezhető volt, hogy nagyszerb nyomás telepedik rá a lakosokra, a városra, az intézményekre. És ennek Božović volt a hordozója. Összeszedett maga mellé persze „végrehajtókat”, akik az elképzeléseit perfid módon végrehajtották. Akkor már a koszovói kérdés igen-igen forrt. A széthúzás a központi bizottságban, a köztársasági bizottságok különböző álláspontjai mind jobban előrevetítették, hogy nagy összeveszés készül. De a sajtó azt sugallta, hogy a Kommunista Szövetség megerősödve jön ki a vitákból. Szabadkára ez úgy hatott ki, hogy a képviselő testület korabeli elnöke, Palencsár József, egy magyar ember, 1989-ben azt mondta, neki elege van Božović diktatúrájából. Lemondott, megüresedett a hely. Akkor kaptam a dekrétumot, hogy kötelezően vállaljam el a képviselőtestület elnöki címét, azaz ahogy később ugrattak... vállaljam a polgármesteri szerepet. Az első reakcióm az volt, hogy ez nem lesz jó, és nem vállalom. Különösképpen azért, mert természetemnél fogva nem tudom eltérni a diktatúrát, a parancsokat. Szeretek sajtát fejvel gondolkodni, és legjobb belátásom szerint cselekedni. Erre a válasz az volt, hogy bravó, pont ilyen ember kell nekünk. Na, mondom, ha pont ilyen kell nektek, akkor nézzük, mire jutunk, elvégre lemondani lehet másnap is. Hát nem is másnap, de két-három nap után már kialakult az első konfliktus Božović és köztem. Ugyanis Ljubiša Ristić,³ neves művész... Vagy inkább szélhámosnak nevezném... „Koszovói csata” cím alatt akart rendezni színházi előadást, mégpedig nyílt színen, a Korzón, Szabadka sétálóutcáján. Be akarta mutatni a koszovói helyzetet, mi készül ott stb. És elkezdte a díszleteket hordozgatni. Én kiküldtem az inspekciót, és mondtam, hogy márpedig „Koszovói csata” Szabadkán, a város központjában nem lesz. Ebből olyan konfliktus kerekedett, hogy öröm volt nézni. De nem engedtem az

³ Ljubiša Ristić (1947-) színházi rendező, 1985 és 1995 között a szabadkai Népszínház igazgatója. Neoavantgárd, multikulturális színházában megszűnt a különálló magyar társulat, ezért számos bírálat érte. A Slobodan Milošević felesége, Mira Marković által fémjelzett JUL (Jugoszláv Egyesült Baloldal) egykori elnöke. Ristić színházában egybeolvadt a magyar és a szerb társulat. A VMDK a különálló magyar társulatért 1990-ben aláírásokat gyűjtött, 20 ezren írtak alá (forrás: *Magyar Szó*, 1990. szeptember 12.). Mivel az aláírásgyűjtés nem vezetett sikerhez, Kovács Frigyes 1994-ben önkormányzati színházat alapított Kosztolányi Dezső színház néven, a hagyományos magyar színhátság számára.

elhatározásomból, és persze jöttek is utána a kísérletek, hogy leváltsanak. Megmakacsoltam magam, ezt csak azért sem engedtem. A testület mellém állt, de az állandó feszültség megmaradt a Kommunista Szövetség és a városvezetés között.

LM-TSZ: Božović követői, a „végrehajtók” között találunk-e magyarokat?

KJ: Voltak néhányan, de egyikük sem volt különösebben véresszájú. Köztük volt Szántó Pista,⁴ nagyon jó eszű közgazdász, később két-három nagyvállalat igazgatója. Ott volt Szám Attila,⁵ egyetemi tanár, aki Božović árnyéka volt. Kettőnk közt érdekes kapcsolat volt, ő is és én is reformátusok vagyunk, együtt jártunk hittanra, templomba, egészen addig, amíg „nagy kommunisták” nem lettünk. Mondom neki, Attila, nem jó ez, amit csinálsz... Miért üldözöl? Azt mondja... kiskomám, azért, mert a Božović megparancsolta. Soha egyénileg nem vesztünk össze, de politikailag gyilkoltuk egymást. Aztán ott volt Vermes Misi,⁶ aki nagyon jó barátom a mai napig is. Ő és Szántó Pista nem közvetlenül Božović embere volt, hanem Mira Marković pártjához, a JUL-hoz⁷ tartozott, úgy támogatta a szocialista tábor.

LM-TSZ: Palencsár miért mondott le?

KJ: Nem tudnám fölidézni. Én abban az időben nemigen jártam gyűlésekre. Nem akartam belefolyni, nem érdekelt. De Palencsár

⁴ Szántó István a Szerb Szocialista Párt-Új Baloldal koalíció jelöltje volt Szabadkán az 1997. évi választásokon.

⁵ Szám Attila szociológus szintén a Szerb Szocialista Párt-Új Baloldal koalíció jelöltje volt Szabadkán az 1997. évi választásokon.

⁶ Vermes Mihály is a Szerb Szocialista Párt-Új Baloldal koalíció jelöltje volt Szabadkán az 1997. évi választásokon.

⁷ A JUL mindig a miloševići Szerb Szocialista Párttal közösen indult a választásokon. Ideológiájában fontos szerep jutott a jugoszlávság eszméjének és a demokratikus szocializmusnak, ám a gyakorlatban voltaképpen Milošević nacionalista politikájához asszisztált. A párt szorosan kötődött a titkosszolgálatokhoz, és az új gazdasági elit tagjai is a pártban tömörültek. Egyik főtitkárát, Zoran Todorovićot 1997-ben máig tisztázatlan körülmények közt ölték meg. (A *Regio* szerk. megj.)

Jóska, amióta lemondott, azóta teljesen visszavonult, a feleségével elzárkózott a világtól, akár egy remete. Kár érte.

LM-TSZ: Elhangzott Ljubiša Ristić neve, őt is rengeteg támadás érte. Főleg a magyar színészek rótták fel neki, hogy bár színvonalas előadások születtek, mellőzve és elnyomva érzik magukat. Ön miképpen látta az ügyet, mennyire látott bele abba, hogy mi történik a színházban?

KJ: Ristić csakugyan színvonalas darabokat rendezett. De... Hogy azzal a feladattal érkezett Szabadkára, hogy a színházat tönkretégye, ezt merem állítani. Számítalan fölvétel van a tulajdonomban, amelyek alátámasztják a vádat, miszerint borzasztóan megrongálta a színház épületét, amely az érkezése előtt, valamennyire legalábbis, használható állapotban volt. Ristić mindent megtett, hogy ne legyen többé ilyen. Amikor ezzel végzett, beköltözött a zsinagógába. És megszejtelenítette a zsinagógát. Lovat vitt be, az odavizelt, odapiszkított. Ne mondjam. A cél az volt, hogy az épület összeomoljon, és eltűnjön. Tudják, mi lett volna a zsinagógával, ha utóbb nem nyúlok bele az ügybe? Beszakad a kupola. Akkor, amikor a városi költségvetés töredéke volt a mainak, kiharcoltam, hogy legalább a kupolát tegyük rendbe, és megvédjük az épületet.

LM-TSZ: Ristić a JUL-hoz kötődött. Amikor azt mondja, volt valamiféle szándék a színház lerombolására, akkor tehát a JUL, illetve Miloševićék szándékára céloz?

KJ: Persze. Mindent, ami valamennyire is magyar vonatkozással bírt, ami szecessziós, azt el akarták tüntetni. Sokat kellett takarítani Ristić után, ám a színház megmentése még a zsinagógaénál is bonyolultabb volt. Óriási viták voltak, Kaszát akasztani akarták, meg akarják a mai napig is. Legjobban azok gátolták a fölüjítási munkát, akik jelenleg a VMSZ vezetését alkotják. Mindaddig, amíg én voltam a színház igazgatóbizottságának elnöke, mindent megtettek, hogy a köztársasági és a tartományi alapból a pénzt ne folyósítsák. Ahogy lemondtam az igazgatóbizottság éléről, Maglai Jenő⁸ és Pásztor

⁸ Maglai Jenő (1964-) jogász, a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) tagjaként Szabadka Város képviselőtestületének elnöke (2008-2010), illetve Szabadka

István⁹ kiment a színház elé fényképezkedni, és tájékoztatták a sajtót arról, hogy milyen fontosnak tartják a színház fölüjtését. Másnap megnyíltak a csatornák. Akkor a szerbeket kellene szidnom? Nem.

A VMDK KIALAKULÁSA

LM-TSZ: Az 1980-as évek vége előtt nem volt lehetséges a politikai önszerveződés, elítélték vertikalizmusként. Am ekkor megindult a pluralizálódás. Az ún. történelmi VMDK¹⁰ közelébe hogyan került akkoriban?

KJ: Sem alapító tagja, sem a későbbiekben elfogadott tagja nem voltam a VMDK-nak. Meg kell, hogy mondjam, Ágostonéknak¹¹ eszükbe sem jutott, hogy egy Kasza létezik, aki Szabadkán külön harcot vív a diktatúra ellen. Hogy miért lehetett így? Nos, Szabadka többnemzetiségű: magyarok, szerbek, horvátok, bunyevácok és sokan mások lakják. Az általános feszültség akkor már tapasztalható volt. Tudtam, ha ez szikrát kap egy többnemzetiségű közösségben, akkor elszabadul a pokol. Különösképpen azért, mert elég nagyrészt albán pékek látták, illetve látják el a lakosságot kenyérrrel. Az én kiállásom éppen ezért nem csak a magyarság érdekében történt, hanem az összlakosság, minden itt élő nemzetiség jogaiért. Ezt hangoztattam is. Valószínűleg ezért nem tetszettem Ágostonnak, s

polgármestere (2013-2016). A VMSZ 2016-ban kizárta a pártból, az előző évben indult Magyar Mozgalom tagja.

⁹ Pásztor István (1956-) jogász, a VMSZ tagja a párt megalapítása (1994) óta, 2007 óta pedig az elnöke. A Vajdasági Képviselőházban képviselő, majd annak elnöke. Ő váltotta Kasza Józsefet a VMSZ élén, illetve az ő elnöksége idején zárták ki Kaszát a pártból 2010-ben.

¹⁰ A történelmi Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK) 1989 végén alakult, amikor Jugoszláviában megkezdődött a politikai pluralizálódás. A tagsága egy részének kiválásával jött létre többek között a VMSZ 1994-be, majd a Vajdasági Magyar Demokratikus Párt (VMDP) 1997-ben. A VMDK ma is létezik, a „történelmi VMDK” kifejezés használata azonban elsősorban Ágoston Andrásához kötődik.

¹¹ Ágoston András (1944-) jogász, a VMDK alapítója és első elnöke (1990 és 1997 között). Új pártot alapított VMDP néven 1997-ben, amelynek 2013-ig az elnöke volt.

még kevésbé Vékás Jánosnak,¹² aki szívből utált, Csorba Bélával¹³ együtt. És elég sokáig nem vettek egyáltalán tudomást arról, hogy van Szabadkán egy Kasza nevezetű ürge, aki cirkuszol. Egy alkalommal Ágostonék valamilyen nagygyűlést tartottak a szabadkai Munkásegyletem amfiteátrumában. Úgy éreztem, azért illik ott megjelenni, annál is inkább, mert soha nem szüntettem meg magyarnak lenni. Nem éreztem magam kisebb értékű magyarnak, mint a doroszlói alapítók.¹⁴ Nem hívtak, de elmentem. Ahogy megyek be, jön velem szemben Ágoston, és úgy a fülem mellett szépen elnéz. Mintha soha az életben nem is hallott volna rólam, még egy képet nem látott volna rólam. Igaz, személyesen nem találkoztunk azelőtt, de az újságok hozták a képeket, fölismerhetett volna. Semmibe vett. Hát, mondom, jól van, attól még maradtam, sok ismerőssel beszélgettem. És végeredményben helyeseltem mindazt, ami történik. A későbbiek folyamán keservesen, de befogadtak a bandába, még hozzá annak ellenére, hogy én időközben beléptem Ante Marković pártjába.¹⁵ Közgazdász lévén a gazdasági fejlődés, az ország gazdasági fejlődése érdekelt. Marković pártjában találtam meg úgy-ahogy a helyem, legalábbis egy ideig. Főleg, hogy a sajátjaimnak nem hiányoztam. Később a VMDK-sok hívtak a gyűlésekre, be is léptem, talán 1991, 1992 táján. Az elnökségi üléseken persze elmondtam a véleményem a problémákkal kapcsolatban, és nem is mindig egyezett a véleményem a nagy hármassal, Ágostonnal, Vékással és Hódival¹⁶ (vagy Csorbával, aki

¹² Vékás János (1953-) újságíró, bibliográfus, a VMDK alapító tagja, alelnöke. 1998-2002 között Orbán Viktor miniszterelnök tanácsadója, majd az MTA TK Kisebbségkutató Intézetének ügyviteli előadója.

¹³ Csorba Béla (1950-) költő, néprajzkutató és egyetemi lektor, a VMDK alapító és elnökségi tagja, illetve a Temerini Körzeti Szervezet elnöke. Ágoston Andrással együtt 1997-ben megalapította a VMDP-t, amelynek 2013 óta az elnöke.

¹⁴ A VMDK alakuló közgyűlése Doroszlón volt 1990 március 31-én.

¹⁵ A Jugoszláv Reformerek Szövetséget 1990-ben alapították. Az ún. *reformisták* síkra szálltak a társadalom átalakításáért, a szocialista társadalomból a „modern gazdaságba” való átmenetért, ugyanakkor Jugoszlávia fennmaradásáért is. Alapítója a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság utolsó kormányának akkori elnöke, Ante Marković volt.

¹⁶ Hódi Sándor (1943-) pszichológus, a VMDK alapító tagja és alelnöke, 1994-ben kilépett a pártból, és a VMSZ tagja lett. Elnökségi tagja volt a Magyarok Világszövetségének.

ott volt mellettük). Voltak vitáink, de ezek nem mérgesedtek el, nem lett belőlük probléma mindaddig, míg ki nem tört a pénzügyi botrány.

LM-TSZ: Több helyen olvassuk, hogy a VMDK kialakulásának többek között a vidéki kezdeményezések voltak a mozgatói. Volt egy szabadkai kör is, Siflis Zoltán, Dudás Károly, Kovács Frigyes, id. Korhecz Tamás neve merül föl többek között.¹⁷ Kapcsolatban állt ezekkel az emberekkel?

KJ: Erőteljesebb volt a mozgalom a Szabadkán kívüli településeken, mint Szabadkán. Ennek az a magyarázata, hogy Temerin, Bácskossuthfalva, Zenta, Ada, Magyarkanizsa és Orom majdhogynem színmagyar települések. Ezzel szemben Szabadka volt a vegyes társaság. Manapság pedig Szabadka egynemzetiségűvé válik, boszniaiak veszik át a hatalmat és montenegróiak, akik dolgozni sosem akartak, de mindenütt ők voltak az igazgatók, míg a magyar gürizett. Ezért lett Temerin a VMDK központja, és nem pedig Újvidék. Újvidéken is volt persze szervezetünk, méghozzá erős emberekkel. De nagy hibája volt a VMDK-nak, hogy nem tudta bevonni az újvidéki és a szabadkai csúcsertelmiséget.¹⁸ A VMDK kezdeményezői közül Siflis Zolival és Dudás Karcival nagyon jó kapcsolatunk volt. Siflissel ez meg is maradt, Dudással nem, a VMSZ-ből való későbbi kizárásom miatt. Az idősebb Korhecz-cal is nagyon jó kapcsolatom volt, együtt vízilabdáztunk. A felesége munkatársam volt a városházán. Ispánovics Pistával,¹⁹ Józsa

¹⁷ Siflis Zoltán (1952-) filmrendező, a VMDK, majd a VMSZ alapító tagja. Dudás Károly (1947-) író, a VMDK, majd a VMSZ alapító tagja, ma a párt Tanácsának elnöke. Kovács Frigyes (1955-) színész-rendező, a VMDK alapító tagja. Id. Korhecz Tamás (1937-), jogász, prózaíró, a VMDK, majd a VMSZ alapító tagja.

¹⁸ A csúcsertelmiség sajátos vajdasági magyar kifejezés, mely részben pejoratív értelmű, és a politikusok azokra az elsősorban az Újvidéki Egyetemen, illetve médiában stb. dolgozó értelmiségiekre vonatkoztatták, akik úgymond nem vesznek részt a kisebbségi közéletben, hanem elefántcsonttoronyban élnek. (A *Regio* szerk. megj.)

¹⁹ Ispánovics István (1939-2011) bíró a szabadkai Községi Bíróságon, majd a VMDK, később pedig a VMSZ alapító tagja. Szabadka polgármestere volt 2001 és 2003 között, majd 2004 és 2007 között a G17 Plusz nevű párt tagja lett.

Lacival,²⁰ Szekeres Lacival²¹ is nagyon jó kapcsolatunk volt. Szekerestől számtalan ötletet, támogatást kaptam, ha hibáztam, mindig figyelmeztetett. A szabadkai szervezet komoly erőt képviselt a VMDK-n belül. Akivel az első pillanattól nem volt jó kapcsolatom: Sepsey Csaba.²² Örökké izgágáskodott, örökké valami problémája volt. Nem volt a kettőnk között közös hullámhossz. Ugyanígy László Gyulával²³ sem, aki a primitivizmusával uralta a mezőnyt.

NYILVÁNOSSÁG, ÉRTELMISSÉG

LM-TSZ: Megemlítette az újvidéki csúcsértelmisséget. Ágostonék elbeszélése szerint sokan közülük, például az akkor még újvidéki székhelyű Magyar Szó és az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének tájáról, a nyolcvanas években benne voltak a tartományi apparátusban. Eszerint zavarta volna őket, hogy feltűnt egy önálló magyar szervezet, és ezek az emberek „szerb” pártokhoz kötődtek, így például a reformistákhoz. Hogyan látja ezt a kérdést?

KJ: Én magam is a reformistákhoz csatlakoztam először. Ennek ellenére nem mondhatom, hogy én, vagy akár Bori Imre²⁴ szerb, s nem pedig magyar kötődésűek lettünk volna. Arról van szó, hogy Bori és én, és sokan mások is, tisztán láttuk Ágoston hibáit, Vékás botladozásait... Sőt, a háttérinformációk az újvidékiek között sokkal inkább megvoltak, mint Szabadkán.

²⁰ Józsa László (1957-) jogász, a VMDK jelöltjeként lett szövetségi parlamenti képviselő, majd a Panić-kormány Emberjogi és Kisebbségügyi Minisztériumának államtitkára (1992-1993). Később a VMSZ alapító és elnökségi tagja, illetve az Ideiglenes Magyar Nemzeti Tanács elnöke (2000-2002).

²¹ Szekeres László (1931-1997) régész, a VMDK, majd a VMSZ alapító tagja.

²² Sepsey Csaba a VMDK szabadkai körzeti szervezetének elnöke, illetve képviselő a Szövetségi Parlament Polgárok Tanácsában, majd a VMDP alapító tagja, alelnöke.

²³ László Gyula a VMDK alapító tagja, majd a VMDP tartományi képviselője, később pedig a Magyar Remény Mozgalom pártigazgatója.

²⁴ Bori Imre (1929-2004) Széchenyi-díjas irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár. Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének egyik alapítója, tanára, majd vezetője. 1990-től a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja. 1990-ben a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja lett.

LM-TSZ: Mind a Naplót,²⁵ mind a Családi Kört,²⁶ mind pedig a Magyar Szót²⁷ Újvidéken szerkesztették, a városi értelmiség „bázisa” voltak. Bizonyos VMDK-sok részéről gyakran elhangzott a vád, hogy ezek a lapok ellenségesen viszonyultak a párthoz, és hogy inkább a reformistákat támogatták. Vagyis mintha itt is tetten érhető volna, amit említ, a VMDK és az értelmiség közti konfliktus. Van, aki egyenesen azt állítja, hogy Bódis Gábor liberális pártot akart alapítani.

KJ: Bódis és a körülötte levő társaság nem akart pártot alapítani. De a liberalizmusuk, a nyitottságuk, a széles látókörük nem engedte meg számukra, hogy beskatulyazzák magukat egy keményen kiépített nemzeti védőfal közé. S ebből származott a nézeteltérés Bódisék és a VMDK között. Persze nemcsak a *Napló*ról volt szó. Az Újvidéki Televízió szerkesztőségére ugyanez igaz, mint amit Bódisról mondtam. Az újvidéki értelmiség sokkal szélesebb látókörű volt. Arról van szó, hogy a VMDK túl merev politikát folytatott, amit a magam részéről soha nem tudtam elfogadni. Nem féltem attól, hogy meghallgassam mások véleményét. Sajnálatos, hogy manapság a VMSZ teljes testsúllyal ráhasalt a médiatérre.

LM-TSZ: Volt egy pillanat, amikor a VMDK át akarta venni a Magyar Szó alapítói jogait, de a szerkesztőség ellenállása miatt erre végül nem került sor.²⁸

²⁵ A *Napló* 1990-ben indult, magát „szabadelvíű hetilapként” határozta meg. Alapítóit, Bódis Gábort és Németh Árpádot, illetve szerkesztőjét, későbbi főszerkesztőjét, Keszég Károlyt korábban politikai okokból távolították el az Újvidéki Televízióból. 1997-ben Keszég halálával megszűnt.

²⁶ Az újvidéki *Családi Kör* is 1990-ben indult, független vajdasági magyar hetilapként. Ma is megjelenik.

²⁷ A vajdasági magyarság egyedüli napilapja 1944-től, Újvidék székhellyel. 2005-ben decentralizálták a szerkesztőséget, a főszerkesztő ma Újvidéken van, de a szerkesztőség zöme Szabadkán, illetve Zentán. 2004-től a Magyar Nemzeti Tanács az alapítója és tulajdonosa, így a főszerkesztőt is a Tanács nevezi ki.

²⁸ A 90-es évek elejétől a jugoszláv állam csökkentette az ellenzéki eszméknek teret adó *Magyar Szó* támogatását. Ennek következtében 1993-ban a napilap kiadása négy napig szünetelt, majd kölcsönpapíron jelent meg. A VMDK Tanácsa felajánlotta, hogy ideiglenesen átveszi az alapító feladatait, ám a szerkesztőség elhárította ezt a lehetőséget.

KJ: Az én álláspontom nagyon egyszerű. Szabadon kell hagyni a médiateret, és az olvasóra kell bízni a döntést. Emberileg nagyon jó kapcsolataim voltak Csorba Zolival, Purger Tiborral és Kubát Jánossal.²⁹ Egyikük sem mondhatja rólam, hogy valaha is beavatkoztam volna a szerkesztéspolitikába. Még a saját feleségem sem mondhatja ezt, aki a Pannon Televízió³⁰ főszerkesztője volt. Mi lett volna, ha beleszóllok? Őszintén szólva... [Nevet.]

LM-TSZ: Önnek milyen kapcsolatai voltak az újvidéki értelmiséggel?

KJ: Losoncz Alpárral³¹, Bányai Jánossal³² és egy darabig Végellel³³ konzultáltunk, nem olyan sűrűn. Ezek igen kellemes beszélgetések voltak.

LM-TSZ: Mi okozta a szakítást Végellel?

KJ: Nagyra tartom Végel Lászlót, ugyanakkor volt egy eset. Polgármesterként tudtam, hogy közel áll Soros Györgyhöz, és ezért kértem, segítsen pénzt szerezni a szabadkai Népkör³⁴ támogatására. Nem lehet, mondta, mert ez *magyar*.

LM-TSZ: De hát Végel a Családi Kör és magyar nyelvű tankönyvek kiadására is juttatott támogatást. Hogyan érvelhetett így?

²⁹ Csorba Zoltán és Kubát János a *Magyar Szó* főszerkesztői voltak; Csorba 1989 és 1991 között, Kubát 1991 és 1992 között. Purger Tibor a lap munkatársa, 1993-tól amerikai tudósítója.

³⁰ A Pannon Televízió 2006 óta működik. Eleinte csak Szabadkán és környékén sugárzott, ma már egész Vajdaságban láthatják a nézők. A Magyar Nemzeti Tanács, mely alapítója és tulajdonosa, döntése nyomán 2012 óta a vajdasági magyar televíziós hálózat központja. Kasza József felesége, Árpási Ildikó (1967-) 2006 és 2010 között volt a főszerkesztője.

³¹ Losoncz Alpár (1958-), filozófus, közgazdász, az Újvidéki Egyetem tanára, az újvidéki Multikulturális Központ igazgatója (1997-2010).

³² Bányai János (1939-2016) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár. A 90-es évek elején az újvidéki Forum Könyvkiadó vezérigazgatója, illetve 1993 és 2006 között az újvidéki Magyar Tanszék vezetője.

³³ Végel László (1941-) Kossuth-díjas író, 1994 és 2002 között a szerbiai Soros Alapítvány (később Nyílt Társadalom Alapítvány) újvidéki irodavezetője.

³⁴ A szabadkai Népkör a szabadkai magyarság 1872-ben alapított művelődési központja.

KJ: Nem tudom, de ilyen volt. Most a Nép kör esete jut eszembe, de két-három témát is felvettem neki. Mindet visszautasította arra hivatkozva, hogy „magyar”. Ez Véggel a problémám. Mindenesetre, ha össze nem is vesztünk, az tény, hogy a későbbiekben nem találtuk a közös nevezőt. És olvasva az írásait... Könnyű Európában utazni, és Zürichből véleményt mondani, hogy mi történik Szabadkán.

AUTONÓMIA

LM-TSZ: Említette a véleménybeli különbségeket Ön és a VMDK vezetősége között. A korabeli dokumentumokat olvasva az a benyomásunk, hogy alapvetően három kulcsfontosságú téren mutatkozott eltérés, ezek az autonómia, a gazdaság, és a Horvátországból érkező menekülthullám kérdése. Haladjunk sorban, az első kérdésünk: miként vélekedett a hárompilléres autonómia modelljéről?³⁵

KJ: A perszonális autonómia koncepcióját egy az egyben el tudtam fogadni. De a területi autonómiával gondom volt. Annak ellenére, hogy szerettem volna, a realitást figyelembe véve nem tudtam támogatni. Mit értek realitás alatt? Azt, hogy Észak-Bácska és Észak-Bánát igen-igen tarka nemzetiségi összetételű. Nem lehetett volna igazságosan meghúzni a területi autonómia határait. Egy magyar falu, egy szerb falu, egy magyar falu, egy bunyevác falu... Tehát minden nemzetiség találja meg azt az autonómiaformát, amellyel érvényesíteni tudja az elképzeléseit, jogait. Mi, magyarok, sokkal erőteljesebbek voltunk, mint a horvátok, akik sokszor csak kísérték bennünket, gyengébben szerepeltek, és szélsőségesebb hozzáállásuk is volt e kérdésekhez. Másrészt nem volt válasz arra, hogy mi lesz a szórvánnyal, azokkal tehát, akik kívül rekedtek volna a területi autonóm tartományon. Persze a szórvány fölköltözése az északi tömbbe erőteljes volt, de ez a lényegen mit sem változtat.

³⁵ A történelmi VMDK 1991-es szabadkai kongresszusán fogalmazta meg az ún. hárompilléres autonómiamodellt, ami személyi elvű (perszonális), területi és helyi (önkormányzati) elemekből állt össze.

LM-TSZ: Azért hangzik ez furcsán, mert Ágoston, Vékás és Csorba dél-bácskaiakként szintén nem lehettek túl elégedettek a területi modellel. Ki lehetett hát, aki igazán forszírozta?

KJ: Az újvidékiek, Vékás Jancsival az élen. Nem mondhatom kézzel foghatóan, de a viták során nekem ez volt az érzésem. Ezen túl néhányan a nem értelmiségiek közül. Az értelmiségiek jobban átlátták a helyzetet. Azt viszont soha nem tudtuk megvitatni, hogy mi lesz a szórvánnyal. A felköltözés a déli szórványból akkor is erőteljes volt, amikor még nem jött létre a VMDK. A magyarok elköltöztek Székelykevről, Sándorfalváról, Hertelendyfalváról, Torontálvásárhelyről... Jöttek északra, vagy mentek Németországba. A szórvány mindig zsugorodott. Erre nem figyeltünk oda, hogy ez mennyire veszélyes, mindaddig, míg mi, szabadkaiak is nem lettünk szórványgyülekezet, hogy úgy mondjam.

LM-TSZ: Az autonómiatervezet szerint a harmadik pillér, vagyis a lokális szint lett volna hivatott megoldani a szórvány problémáját.

KJ: Milyen jogkörei lettek volna a lokális autonómiának? Ez nagyon homályos. Bevallom, nekem ez a lokális autonómia kiment a fejemből, akkoriban sem tudtam elképzelni. Ugyanis ugyanazon jogokkal rendelkezhetett volna Mérges horvát faluként, mint Szabadka többnemzetiségüként.

GAZDASÁG

LM-TSZ: Sorrendben a második a gazdasági kérdés. Bizonyos megnyilvánulásai alapján az a benyomásunk, Ön fontosabbnak tartotta a kisebbségi politizálás gazdasági aspektusát, mint a VMDK vezetése. Egy 1994-es felszólalásából idézünk: „Nem véletlen, hogy elnökünk a szabadkai közgyűlésen körömszakadtáig a gazdasági vállalkozások, valamint a gazdasági program kidolgozása ellen kardoskodott, megosztva a szervezetet, de egy szóval sem reagált az egy évvel későbbi eseményre, hogy a sajtó hasábjain keresztül méltatják a zentai VMDK gazdasági programját, ugyanazokkal a tézisekkel, amelyeket a szabadkai közgyűlés már sokkal korábban és jóval kidolgozottabb formában javasolt. Az akadémikusok oka valószínűleg az, hogy az elengedhetetlenül szükséges gazdasági

*program kidolgozása még jobban megerősítette volna Szabadka pozícióját, s annak ellenére, hogy a vajdasági magyarság javát szolgálta volna, a csúcsvezetőség ezt semmiképpen sem óhajtotta.*³⁶

KJ: Ezt ma is tartom.

LM-TSZ: A VMSZ megalakításakor tehát fontos tényező volt, hogy olyan pártot szerettek volna, amely részletes gazdasági programot is föl tud mutatni?

KJ: Persze. Elvégre ma is az a legalapvetőbb probléma, hogy az itt élő magyaroknak nincs megélhetésük, illetve kevésnek van. Azt nem lehet, hogy egy vajdasági magyar párt ne foglalkozzon ezzel. A gazdasági probléma gyökerét kettősnek látom. Egyfelől arról van szó, hogy nincs bennünk kellő vállalkozói kedv, mint amilyen a szerbekben van, akik a legkisebb lehetőségekbe is belekapaszkodnak. A vajdasági magyar óvatos, kivár, s így kiengedi a lehetőségeket a kezei közül. Másfelől nehezebben találjuk meg a kapcsolatot a tartományi és köztársasági döntéshozókkal, ami miatt nem jutunk elegendő támogatáshoz, és az életképes terveink is elfekvettve maradnak a fiókokban. Előbb jut a szerb támogatáshoz, csak azért, mert szerb. Előbb talál kapcsolatot. A magyar beadja a projektet, és várja a sült galambot. Háttér- megkülönböztetések tapasztalhatók állami intézményekben, sőt, egyes bankoknál is.

LM-TSZ: 1991 áprilisában az akkori szerb kormány megfogalmazta gazdasági programját. A VMDK ennek kapcsán megróttta ezt a kormányt, amiért az nem halad elég intenzíven a piacgazdaság felé, és ostromozta, amiért az voltaképpen „államkapitalizmust” épít – gondoljunk csak a társadalmi tulajdon jogi mozzanatainak a megtartására.³⁷ Ön hogyan vélekedett ezekről a gazdasági kérdésekről?

³⁶ Kasza mondatai a VMDK zentai, tisztújító közgyűlésén hangzottak el. Elektronikus forrás: <http://adatbank.transindex.ro/inchtm.php?akod=160> Letöltés időpontja: 2016. február 15. Forrás: Ágoston András – Vékás János (szerk.): *A botrány*. Újvidék, VMDK, 1994. 16-20.

³⁷ „Tiltakozunk! Állami intézkedésekkel a nemzeti kisebbségek alapérdekei ellen”. Hozzáférhető elektronikusan:

KJ: A VMDK-nak sem, és utóbb sokáig a VMSZ-nek sem volt gazdasági programja. Nem azért, mert nem lett volna hozzá kellő szakértelem, hanem azért, mert hiányzott a bátorság, a vállalkozói szellem. A VMSZ később is csak kinkeservesen küzdötte ki.

LM-TSZ: Az imént fölolvastakból úgy tűnik, hogy kezdetleges állapotban, de mégiscsak volt már a VMSZ alakulásakor...

KJ: Volt, de meg is maradt ebben az állapotban. Arról nem is beszélve, hogy a vajdasági magyaroknak nem volt felhalmozott tőkájuk, amiből komolyabb vállalkozások indulhattak volna. És az anyaország sem segített. A privatizációs folyamat úgy zajlott, hogy aki a legközelebb volt az információkhoz, az kapta meg a versenypályázatokhoz, ha volt egyáltalán.

MENEKÜLTHULLÁM, HÁBORÚ

LM-TSZ: Végül, térjünk rá a harmadik vitapontra, a menekültek kérdésére, illetve az első, Horvátországból érkezett hullámra.³⁸ A magyar többségű települések, de akár Szabadka kapcsán is fölmerült, hogy tiltakozhat-e, és ha igen, hogyan tiltakozzék a VMDK a menekültek idetelepítésével szemben?

KJ: Tulajdonomban van egy fénymásolt dokumentumköteg a Szocialista Párt archívumából. Ebben írva vagyon, hogy stratégiai kérdésként kell kezelni a betelepítést északon, a határ mentén. Azzal a céllal, hogy a magyarokat elvágják a határtól. Ez a dokumentum még a háború előtti időszakból való. Az is benne van, hogy Milošević miként találta ki és futtatta Šešeljt,³⁹ és hogyan lett belőle radikális vezér.

<http://adatbank.transindex.ro/inchtm.php?akod=160> Letöltés időpontja: 2016. február 15. Forrás: *VMDK Hírmondó*, 1991. április 19. 16. szám, 1.

³⁸ Az első menekülthullám 1991-ben érkezett Szabadkára. A VMDK Tanácsának adatai szerint 1995-ig mintegy 40000 szerb menekült érkezett a magyar többségű községekbe és településekre.

³⁹ Vojislav Šešelj (1954-) szerb politikus, 1991-től az akkor megalapított Szerb Radikális Párt elnöke. Pártja eleinte a miloševići rendszer számbelileg legjelentősebb ellenzékét jelentette, a 90-es évek végén azonban koalíciós

LM-TSZ: Sok helyről halljuk, hogy valóban, a telepítések gyakorlatában mintha valamiféle tendenciózusság látszana. Hogy volt egy koncepció, ami a külső kisebbségi enklávék elszigetelését célozta meg. Ön szerint tehát ténylegesen létező tervről beszélhetünk? Csakugyan létezett egységes koncepcióként a „magyartalanítás”?

KJ: Így van, tervről, stratégiai elképzelésről volt szó. És az is benne van ebben a dokumentumköteggben, hogy a magyarokat be kell szorítani a Tisza mellékére: Kanizsa, Zenta, Ada, esetleg Becse maradhat meg magyar területnek. A többit el kell vágni a magyar határtól. Ezt a dokumentumot érdemes kutatni. Ami nálam van, az 10-15 oldalas.

LM-TSZ: Szabadkán mindez miképpen nyilvánult meg? Milyen helyi konfliktusokat generált a menekültek érkezése?

KJ: Nem értesített itt senki senkit a menekültek érkezéséről. Legalábbis a városvezetést nem. Hogy a belügy és a titkosszolgálat hogyan kommunikáltak egymással, nekem arra nem volt rálátásom. Ezek jöttek. És csak annyit tehettem volna, hogy odaállok a traktorral érkező tömeg elé. Ezek jöttek, és nagyrészt irányítva voltak. Egyesek persze maguk, rokonokhoz. Azokhoz a rokonokhoz, akiket még az I. világháború után telepítettek ide. Később olyan információt is kaptam, hogy Milošević és Tuđman⁴⁰ között létrejött egy szóbeli megállapodás a lakosságcsereéről.

LM-TSZ: A községi képviselő-testületben napirendre került a kérdés...

KJ: A képviselő-testületben nem igazán generált konfliktusokat a menekültek érkezése.

kormányban szerepelt a miloševići Szerb Szocialista Párttal. A Hágai Nemzetközi Bíróságon folyamatban van pere háborús bűnök vádjával, a Bíróság első fokon minden vádpont alól felmentette.

⁴⁰ Franjo Tuđman (1922-1999) Horvátország első államfője (1990-1999), a Horvát Demokratikus Közösség elnöke.

LM-TSZ: A VMDK-n belül egyesek szorgalmazták, hogy legyen hevesebb tiltakozás a betelepítés ellen, akár nemzetközi csatornákon, akár más úton.

KJ: Ez áll, nemzetközi csatornákon, illetve az anyaország felé a tiltakozást eljuttattuk. De az áradattal és az állammal szembeszállni nem volt tanácsos, mert aki így járt volna el, az egyszerűen csak eltűnt volna a sötétben, és kész. Ezt nem vállalta sem a VMDK, sem jómagam, sem később a VMSZ.

LM-TSZ: Tehát a tiltakozásoknak egyáltalán nem volt foganatuk?

KJ: Nem, úgy ahogy most sincs semmi foganatja, mert a beáramlás most is zajlik, csak most nem olyan szervezeten. És hogy megy-e a tisztogató? Megy! Még a portást is, ha magyar volt, azt is leváltották a gyáraknál, magáncégeknel, és boszniaiakat tettek oda. Ezt végig lehet kísérni.

LM-TSZ: Úgy tűnik számunkra, több koncepció merült föl a sorozások kapcsán is, a VMDK-n belül, illetve a VMDK-n kívül működők körében is. Egyesek mellett érveltek, hogy a magyarokat kisebb arányban sorozzák be, de legalábbis arányosan. Egy másik álláspont szerint a magyaroknak egyáltalán nem lett volna szabad háborúba vonulniuk. Várady Tibor⁴¹ álláspontja szerint viszont jogilag keresztülvihetetlen lett volna, hogy a magyarok kisebb arányban vagy egyáltalán ne menjenek a harcterekre. Hiszen nincs olyan állampolgári eszmény, ami ezt alátámasztotta volna.

KJ: Vitába szállnék Tiborral. Elismerem, az ő eszme-futtatása jogilag megállja a helyét. Az alkotmányos kötelezettségek alól senki sem lehet kivételezett. De az sincs sehhol leírva, hogy testvér testvérré lehet. Márpedig az itteni magyarok a horvát hadseregbe besorozott magyarokra lőttek. Az etikai aspektus itt azért nagyon lényeges.

⁴¹ Várady Tibor (1939-) jogász, író, egyetemi tanár. A 90-es évek elején az UJDI tagjaként szerbiai parlamenti képviselő, majd a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság parlamenti képviselője. A Panić-kormány igazságügy-minisztere 1992 szeptembere és 1993 áprilisa között. 1994-ben a VMSZ tagja lett. Szerbiát képviselte a Hágai Nemzetközi Bíróságon.

EMLÉKEZETPOLITIKA

LM-TSZ: Emlékművet állítottatott az 1944-ben elhurcolt zsidóknak, majd a délvidéki razzia áldozatainak is. Utóbbi abban az időszakban kockázatos lépés lehetett. A vajdasági magyarság abban a pillanatban kísérelt meg szembenézni a múlttal, amikor a szerb nacionalisták nyomása a legerőteljesebb volt. Hogyan emlékszik vissza az ügy körüli konfliktusokra?

KJ: Őszintén megmondom, hogy nem tudom. Nem tudom, hogy honnan volt eröm és bátorságom ezeket a lépéseket megtenni. Nemcsak a zsidó emlékműről van szó. Abban az időben az ötágú csillagot levenni a városháza tornyáról nem volt olyan egyszerű dolog. És nem kérdeztem senkit. Hanem azt mondtam, hogy levesszük, és föltesszük a helyére a keresztet. És nem kérdeztem se Ágoston Bandit, se..., se..., se... Hanem vállalva minden kockázatot, megtettem. Vagy ott van a „Vergődő madár” emlékű. Akkor sem kérdeztem senkitől, hogy szabad-e vagy nem. Hanem a szobrászművésszel, Kalmár Ferivel⁴² megbeszéltük, kiöntettük és kibiggyesztettük. Hogy én mit éreztem az az idő alatt, azt... nehéz megmondani. Áll a szobor, mögötte ott van egy löszfal, egy kis domb, és fönt géppuskás rendőrök. És lent, a gödörben jön a szabadkai nép. Úgyhogy... na.

HORVÁT KÖZÖSSÉG

LM-TSZ: Térjünk ki külön is a horvát kisebbséghez fűződő viszonyra. Csubela Ferenc⁴³ naplójából látszik, hogy Belgrádban a Skupštinában jó kapcsolatot ápoltak Skenderović-tyal⁴⁴. Mintha lett volna egy eredendő szolidaritás a két fenyegetett közösség között...

⁴² Kalmár Ferenc (1928-) szobrász.

⁴³ Csubela Ferenc (1937-1995) agrármérnök, a VMDK alapítójaként elnökségi tag, majd alelnök, illetve szerbiai parlamenti képviselő. Haláláig a VMSZ első elnöke.

⁴⁴ Antun Skenderović (1932-2008) vajdasági horvát politikus, a Vajdasági Horvátok Demokratikus Közösségének alapító tagja.

KJ: A horvát közösséggel nagyon korrekt kapcsolatunk volt, annál is inkább, mert a vezetőik baráti viszonyban voltak sokunkkal. Gabrić Josip⁴⁵ egyszer azt mondta nekem, „Jóska, ameddig te meg én élünk, addig ez a két közösség összeveszni biztosan nem fog.” Skenderović Antun pedig, ahogy elhangzott, a frakciónk tagja volt. A fiatalok között ez a közelség nem alakult ki, most lazábbak a kapcsolatok. Ami még a jó viszonyokat illeti, ezekből egy kicsit kilógott Tonković Béla a vehemenciájával. Lobbanékony, harcias ember volt. Nem lepte meg a horvátországi háború, minket igen. Egy ízben, amikor egy szűkebb körben arról tanácskoztunk, kiáltjuk-e ki a regionális autonómiát, elszólta magát, hogy „Biće tu krv, i onda do kolena.”⁴⁶ Ez figyelmeztető jel volt, mert nem véletlenül mondta, és ha csakugyan kikiáltjuk a regionális magyar autonómiát, akkor a szerb és a horvát erők összeroppantottak volna bennünket.

PARLAMENTI MUNKA

LM-TSZ: Hogyan emlékszik vissza a parlamenti munkára?

KJ: Az első választásokon jelöltek, mint képviselőjelöltet a szerbiai parlamentbe. Az első főállításban Szecsei Miskával, Farkas Zolival és a többiekkel be is jutottam a képviselőházba.⁴⁷ Végeztem a munkám, ami mondjuk abból állt, hogy állandó vizsály alakult ki Šešelj és köztem, Vučić⁴⁸ és köztem, Todorović⁴⁹ és köztem. Ez utóbbi tele torokkal, hát ne mondjam, hogy kefélt minket. Ezt én persze lenyelni nem tudtam, úgyhogy kemény, „húzd meg, ereszd meg”-viszony alakult ki. Így telt az első mandátumom. Nem mondhatnám, hogy valami nagy, kézzel fogható eredményt értünk

⁴⁵ Josip Gabrić (1930-2014) a Vajdasági Horvátok Demokratikus Közösségének alelnöke volt.

⁴⁶ „Lesz itt vér, és akkor térdig.”

⁴⁷ Szecsei Mihály (1929-2013) közgazdász, a VMDK, majd a VMSZ alapító tagja, alelnöke. A szerbiai képviselőházban a Pénzügyi és Mezőgazdasági Bizottság tagja volt (1990-2013).

⁴⁸ Aleksandar Vučić (1970-) szerb politikus, 1993 és 2008 között a Szerb Radikális Párt tagja. 2008-ban a Szerb Haladó Párt tagja lett, 2012-ben pedig az elnöke. Szerbia miniszterelnöke 2014 óta.

⁴⁹ Dragan Todorović (1953-) a Szerbiai Radikális Párt tagja a párt megalapítása óta.

volna el, de hallottak rólunk, tudtak rólunk, határon belül és azon kívül. Úgyhogy a VMDK is, és mi képviselők is a hírnevünkkel azért betörtünk a politikai életbe.

LM-TSZ: A VMDK 1991-es évkönyvében olvasható az Ön szövege is, amelyben a parlamenti munkáról ír. Megemlíti, hogy a VMDK és a reformerök közös jelöltjeként került be a szerbiai törvényhozásba, de a frakció szakadásakor a VMDK soraiba ül át. Miért szakadt szét a frakció? És miért döntött a VMDK mellett?

KJ: Egyfelől a magyarságom volt a döntő. Másrészt viszont nem tetszett a reformerök szabadkai szervezetének vezetési stílusa, Kopilović Blaško⁵⁰ és a társasága. Harmadrészt pedig Ante Marković leváltása miatt. Én eredetileg miatta csatlakoztam a reformerökhöz, hiszen amit a programban lefektetett, az, úgy gondoltam, kihúzta volna Jugoszláviát a kátyúból. Ante Marković távozása miatt tehát immáron semmi okom nem volt a reformerök kötelékében maradni. Egyébként azt gondolom, hogy Jugoszlávia szétesésnek a gyökerei jóval korábbra vezethetők vissza. A 60-as években már azt tapasztaltam, hogy az albánok párhuzamos rendszert építettek ki. A katonaságban pedig láttam, miként csoportosulnak a szlovének...

LM-TSZ: Csubela naplójából az is kiderül, hogy VMDK-sok jó kapcsolatot ápoltak az UJDI⁵¹ színeiben feltűnő Várady Tiborral. Hogyan emlékszik vissza rá, illetve kivel voltak még jó kapcsolatban?

KJ: A szocialistákon és a radikálisokon kívül mindenkiel. Ami az UJDI-t illeti, ez a tömörülés Vékás szemében vörös posztó volt. És ez ahhoz is kapcsolódik, hogy sem ő, sem a VMDK vezetése nem

⁵⁰ Blaško Kopilović (1949-2009) szabadkai vállalkozó, a Reformerek Szabadkai Tanácsának alapítója. A párt szétesése után megalapította a Vajdasági Demokratikus Reformpártot, és tartományi, illetve köztársasági képviselő lett. Később létrehozta az Agrárpártot.

⁵¹ Az UJDI-t (Jugoszláviai Demokratikus Kezdeményezés Társulása) jugoszláviai értelmiségiek alakították meg 1989-ben Zágrábban. Kezdetben Váradyt kívül más vajdasági magyarok is jelen voltak az ülésein (Végel László, Ágoston András, Csorba Béla). AZ UJDI 1992-ben elvesztette jelentőségét, miután beolvadt Szerbia Polgári Szövetségébe.

tudta megtalálni a közös hangot a csúcsértelmisséggel. Váradyt sem szerették, pedig egy végtelenül értékes ember. Nagyon jó viszony alakult ki kettőnk között, ami még talán a mai nap is élne, ha nem vállalja el Szerbia és a mилошевиći rendszer védelmét. Ezt nem tudtam lenyelni. Sohasem beszélünk Tiborral erről, de egyszer talán leülünk végre, és tisztázzuk a dolgainkat. Ám minden pillanatban aláírom, hogy végtelenül okos, végtelenül hasznos, végtelenül jólelkű emberről van szó.

LM-TSZ: Nenad Čanakkal⁵² milyen viszonyban volt?

KJ: Čanakkal a mai napig jó viszonyban vagyunk. Rettenetesen irigylem a humorérzékét, a reagálási módját. Sok közös akciónk volt, egy ízben autóbusszokkal mentünk például Belgrádba a szülőkkel a Generalštab⁵³ elé, követelve a fiatalok hazaengedését a harcterről. Én a magyar zászlóval, ő pedig a hangjával volt jelen.

LM-TSZ: Ez az 1999-es eset, igaz?

KJ: Kétszer, háromszor tettem ezt meg. Csubelával kétszer, Čanakkal egyszer. Csubela különösen nagy hanggal, elsőként reagált a háborúra és a magyar behívók ellen. Keményen kiállt.

A „SZERB” PÁRTOKHOZ FÜZŐDŐ VISZONY

LM-TSZ: Térjünk rá a szerbiai belpolitikai színtérre. Az interjú során szóba került már Šešelj és Vučić. Hallgattuk Šešelj nyilatkozatait az elmúlt évben, olykor kitér a vajdasági magyarokra is. Azt szokta mondani, hogy Kasza és Ágoston roppant kártékony és szerbellenes elemek voltak. Milyen volt a Radikális Párt és a VMDK viszonya?

KJ: Először kérdezzék meg, miért zártak ki a VMSZ-ből!

⁵² Nenad Čanak (1959-) a Vajdasági Szociáldemokrata Liga elnöke annak alapítása, azaz 1990 óta. A mилошевиći korszak egyik kiemelkedő ellenzéki politikusa.

⁵³ A Generalštab, azaz a Jugoszláv Néphadsereg vezérkarának épülete a belgrádi Knez Miloš utca 33. alatt működött, súlyos károkat szenvedett 1999-ben a NATO-bombázásokor.

LM-TSZ: Miért zárták ki a VMSZ-ből?

KJ: Azért, mert azt mondtam, hogy az ellenséggel szövetségre lépni nem szabad.⁵⁴ Kasza kártékony volt... meg Ágoston is kártékony volt. Az, amit Šešelj elképzelt, Karlobag- Virovitica...⁵⁵, egészen a Balatonig... Azzal a társasággal leülni, akik egykor Šešelj követői voltak? Hát még holtrészegen sem! Pásztor István szerint Vučić váltani tudott, s tény, hogy nála erőteljesebb politikus nincs, ám én azt mondom, „*vuk dlaku menja, a čud ne*”⁵⁶. Elvégre ezek az emberek annak idején szendvicset kínáltak, a szlovákoknak kettőt, a magyaroknak egyet. Miért kettőt a szlovákoknak? Mert messzebbre kell, hogy utazzanak. Ezekkel koalíciót kötni? Erre én nem lettem volna képes. Hála istennek, hogy kiléptem a politikából.

LM-TSZ: Miként emlékszik vissza a Skupštinán belüli vitákra? Ha jól tudjuk, a magyarokat folyton szeparatizmussal vádolták.

KJ: Igen, persze. Ezért nem tudták elfogadni a területi autonómiáról vagy a magyar önkormányzatok szövetségéről szóló tervezeteket. Pedig nem akartunk elszakadni! De más életet képzeltünk el. Egyébként Vučić-tyal annak idején nagyon komoly összetűzéseink voltak a parlamentben. Šešelj helyettese volt, ugyanazt képviselték.

LM-TSZ: Ejtsünk néhány szót a helyi viszonyokról! Úgy tudjuk, Šešeljhez és másokhoz kötődő félkatonai szervezetek nemegyszer jártak Szabadkán. Sor került összetűzésekre?

KJ: Igen. Egyfelől verbális szinten, ugyebár oda-oda mondogattak, meg erre-arra. Másfelől pedig ott voltak a pofozkodások, illetve a magyarverések. Az első pofon, amikor elcsattant, akkor én abból világra szóló fölhajtást csináltam. És arra nagyon büszke is vagyok,

⁵⁴ Kasza itt arra utal, hogy a VMSZ egyre inkább elkezdett együttműködni a Szerb Radikális Pártból kiváló, Vučić vezette Szerb Haladó Párttal, 2014-ben a kormányzati többséghez is csatlakozva.

⁵⁵ A Szerb Radikális Párt Nagy-Szerbia határait a Karlobag-Ogulin-Karlovac-Virovitica vonal mentén jelölte volna ki.

⁵⁶ Szerb közmondás, magyar megfelelője: a farkas a szőrét elhányja, de a szokását nem.

hogy amikor javában zajlott a háború, amikor albánok tömegeit űzik el Koszovóról, amikor a horvátokat zaklatják úgy Bácskában, mint Szerémségben, nos, addig Szabadkán egy kirakat be nem tört. Egyetlen albán pék kirakatát sem törték be. Amíg polgármester voltam, senkinek sem eshetett bántódása a nemzeti hovatartozása miatt. Sikerült a várost megőrizni egy csöpp vér nélkül. Voltak persze meleg helyzetek. Egy ízben a višnjevac-i telepesek⁵⁷ bejöttek a képviselő testületbe, és azzal fenyegetőztek, hogy fölakasztanak a zászlórúdra. És akkor azt mondtam, akasszatok, ha nektek az jó, de akkor sem lesz Szabadkán verekedés, háború, lövöldözés, gyilkolás.

LM-TSZ: A képviselő-testületben voltak összejövendők a radikális képviselők és Ön között?

KJ: Nem igazán, ahhoz kevesen voltak. Inkább a szocialisták okoztak fejfájást. Szerencsére a körzeti vezetőjük, Jovičić, topolyai származású fiatalember, amikor érezte, hogy túlfeszül a húr, akkor vagy eljött hozzám a városházára, vagy leültünk egy kávéra, és megbeszéltük a dolgokat. Mindig le tudtuk csillapítani a kedélyeket.

LM-TSZ: Országos szinten milyen volt a szocialistákkal való viszony? Nyilvánvalóan velük más volt a helyzet, mint a radikálisokkal. Például a kilencvenes évek során Önnek Milošević-tyel is volt közvetlen kapcsolata.

KJ: Hogyne, szidtak is érte. Hogy én Milošević kanapéján üldögéltem, meg hasonlók. De nem bántam meg, hogy leültem arra a kanapéra, hiszen ezek a tárgyalások is hozzájárultak ahhoz, hogy a szabadkai lakosok nem szenvedtek nagyobb kárt a háború során. Két vagy három alkalommal találkoztunk Milošević-tyel. Először Szabadkán, egy hete voltam még csak polgármester, amikor meglátogatott. Fogadtam a városházán, majd együtt vacsoráztunk.

⁵⁷ Višnjevac Csantavér melletti, Szabadka községhez tartozó falu (magyar neve Meggyes, illetve pár évig Fogadjisten volt), melynek első lakosai szerb *dobrovoljacok*, azaz önkéntesek voltak, kiszolgált katonák. 1941-ben őket a visszatérő magyar hatóságok kitelepítették, helyükre bukovinai székelyek érkeztek, akiknek viszont 1944-ben kellett távozniuk. Ezután újra szerb telepések érkeztek a faluba. Ma a lakosok közel fele szerb, a magyarok aránya 35 százalék körüli.

Mondhatom, hogy elég korrekt tárgyalás volt. Ígéretet kaptam, hogy a magyar és a többi kisebbségnek nem lesz bántódása. Ugyanilyen korrekt volt a másik két tárgyalásunk is, Belgrádban. Egy ízben Józsa Laci is elkísért.

LM-TSZ: Volt lokális együttműködés is a szocialistákkal, Óbecsén, Topolyán, és Szabadkán szintén volt valamiféle együttműködés. Ezekért is támadások érték Önöket.

KJ: Igen, együtt kellett velük működnünk azokban az esetekben, amikor egyedül nem tudtuk megszerezni a mandátumok többségét. Sőt, kötelességünk is volt együttműködni velük annak érdekében, hogy megőrizzük a város békéjét. Mert háborút kiobbantani nagyon könnyű. Megfékezni annál nehezebb. Ne mondjam, hogy milyen érzés volt a főtéren gyűlést tartani, a *Bedem ljubavi*-t⁵⁸ a horvátokkal együttműködve, amikor száz kilométerről visszhangzott az ágyúk dörgése. Ilyen pillanatokat átélni nem egyszerű. Ha hibáztam is, ha semmi más nem is csináltam helyesen... Szabadkán legalább nem folyt vér.

LM-TSZ: Az imént úgy fogalmazott, hogy a Skupštinában mindenkivel jóban voltak, a szocialisták és a radikálisok kivételével. Látott olyan erőt, amely nyitottnak látszott a vajdasági magyarság követeléseivel szemben?

KJ: Őszintén szólva nem. Parolaként, szólamként több párt kifejezte a hajlamát, hogy együttműködjön. De amikor konkrét ügyről volt szó, egyik sem. Szerintem mindannyian azt várták, hogy a magyar lakosság létszáma minimalizálódjon. Többször is hangoztattam, hogy amikor százezer alá esik a számunk, akkor a tenyerükön fognak hordani bennünket, de addig nem.

NEMZETKÖZI VISZONYOK, BUDAPEST

LM-TSZ: Ejtsünk néhány szót a nemzetközi csatornákról. Voltak olyan nemzetközi kapcsolatai, amelyek megemlítendőek?

⁵⁸ A *Bedem ljubavi* horvát békemozgalmi kezdeményezés, 1991-ben alapították. Horvátországban és Szerbiában, sőt Brüsszelben is voltak akciói.

KJ: Igen. Az természetes, hogy az anyaországgal tartottam a kapcsolatot. Vállvergetést nagyon sokat kaptam. De túl sok segítségről nem tudok beszámolni. A FIDESZ első kormányzati ciklusának idején például, amikor a kettős állampolgárság kérdéséről folyt a vita, a legfelelősebb személy azt mondta, Kasza úr, maga követelheti a kettős állampolgárságot, de tudja mit fog kapni? Ezt! *(Eközben fityiszt mutat.)* Azt mondtam neki, hogy az országház falait nagyapám és dédapám rakták. Később, amikor az úr rájött, hogy a határon túli magyarok szavazataival kétharmados többséget szerezhet a pesti országgyűlésben, akkor szó nélkül megkaptuk az állampolgárságot.

LM-TSZ: Különbözött-e Ön szerint az MDF-es és az MSZP-SZDSZ kormány viszonyulása a vajdasági magyarsághoz?

KJ: Az MDF nyitottabb volt. Bátorítottak, és valamennyivel többet is segítettek. A szocialisták csak hitegettek, de azt a végtelenségig. Kovács László annyi ígéretet adott, hogy Dunát tudnék velük kereszteni. Az állampolgársággal, gazdasági kérdésekkel kapcsolatban... Amikor itt elindult a privatizáció, visszavásárolhatták volna a magyar vagyont, földeket. Mégsem tettek semmit.

LM-TSZ: Budapest és a vajdasági magyar politika viszonylatában két fontos intézményt szokás megemlíteni. Az egyik a Határon Túli Magyarok Hivatala (HTMH), a másik a Magyarok Világszövetsége (MV). Először ejtsünk néhány szót az előbbiről. Mit gondol arról a véleményről, miszerint a HTMH alapvetően egy pragmatikus, a szerb államhoz idomulóbb politikát sürgetett?

KJ: Ez így volt.

LM-TSZ: És arról a véleményről, miszerint az autonómia ügyét igyekezett elfojtani?

KJ: Elfojtani nem, de fékezni igen. Kicsit enyhítsünk. Úgy vélték, nem érett még meg sem a magyar, sem pedig a szerb társadalom arra, hogy elfogadja a kisebbségi autonómia intézményét. Az ilyesmihez föl kell nőni, és persze gazdasági alapok is kellenek.

Hogy olyanok legyünk, mint Tirol. Hiába az autonómia, ha a polgárnak nem tudunk egy szelet kenyeret adni.

LM-TSZ: Térjünk rá a Magyarok Világszövetségére. Olvastuk, hogy nekik is volt egy sajátos VMDK-politikájuk, mégpedig az, hogy a VMDK-n belül egy bizonyos csoportot támogattak. Eszerint volt egy erőteljesen jobboldali vonulat, Hódival az élen, és hogy őket favorizálták például Kaszával szemben. Ennek a sugallatnak van valóságalapja?

KJ: Van, de nem biztos, hogy ez a jobboldali szárny éppen ennyire Hódihoz köthető lett volna. Ugyanis bár Sándor valóban radikálisabb volt az autonómia követelésében, mint én, de ennek ellenére ő is tudta, hogy meddig mehet el. Pragmatikus is volt. Hogy jobb kapcsolatban volt a Világszövetséggel, hát édes Istenem...

LM-TSZ: Budapest és a vajdasági magyar politika viszonylatában az intézmények mellett néhány név gyakran fölmerül: Törzsök Erika,⁵⁹ Tabajdi Csaba⁶⁰ és Csoóri Sándor.

KJ: Csoóriról és Tabajdiról (annak ellenére, hogy szocialista volt) csak a legszebbeket tudom mondani. Érzékenyek voltak nagyon a határon túli magyarok problémáira, ahol tudtak, segítettek. A Magyarok Világszövetségéről ezt egy pillanatra sem mondhatom el. Amikor Csoóri kitette onnan a lábát, a Világszövetség elment a fenébe. Törzsök Erika nem lehet most már téma. Sok jót nem mondhatok róla.

LM-TSZ: Törzsök Erika koncepciója az interregionalizmus volt, amely alapvetően egy nem etnikai jellegű szubszidiarizációt jelentett volna.

⁵⁹ Törzsök Erika (1942-) a Szabad Demokraták Szövetsége kisebbségpolitikai titkárságának vezetője (1991-1994) és Országos Tanácsának tagja (1990-1998). A Határon Túli Magyarok Hivatala elnökhelyettese (1994-1997), majd elnöke (1997-1998).

⁶⁰ Tabajdi Csaba (1952-) a Magyar Szocialista Párt országgyűlési képviselője (1990-2004), a Miniszterelnöke Hivatal politikai államtitkára (1994-1998).

KJ: Ez látszólagosan védte volna a magyarságot, de ténylegesen nem. Törzsök Erika egyébként meg akart buktatni, ez ismeretes. Mást akart a VMSZ élére.

LM-TSZ: Kicsodát?

KJ: Mindegy.

LM-TSZ: Pedig a vajdasági magyar politikai ellenfelei olykor azt állították, hogy Törzsök Erikának lényeges szerepe volt a VMSZ megalakulásában.

KJ: Nem kimondottan. Csoóri, Tabajdi és Várady támogatta a megalakítást.

A VMDK SZÉTHULLÁSA, A VMSZ MEGALAKULÁSA

LM-TSZ: A VMDK 1994-es széthullásáról számtalan, egymásnak ellentmondó elbeszélés van. Elég, ha az elszámoltatás kérdésére gondolunk. A felek kölcsönösen vádolták egymást, Ágoston Hódit, ugyanakkor elhangzott, hogy a csúcsvezetés is kaphatott pénzt, amivel nem számolt el. Ön hogyan látta ezeket az ügyeket?

KJ: Lényegében az egésznek a háttérét én nem ismertem, ugyanis a pénz előbb érkezett ide, minthogy én beléptem volna, vagy információ közelbe kerültem volna, de keményen kértem az elszámolást. Ez nem nagyon tetszett a vezetőségnek, és itt akkor már élesben ment a dolog. Tehát nincs információm arról, hogy ki kapott és ki mire költött pénzt. Tulajdonképpen ők hárman, Ágoston, Vékás és Hódi kisajátították az információkat. Úgy a pénzügyek, mint számos más terület esetében. Csak annyit tettek nyilvánossá a tagság előtt, amennyit jónak láttak. És ez volt a forrása a konfliktusoknak, hiszen a tagság értelmesebb része tisztában volt ezzel. Én magam is figyelmeztettem Ágostont a problémára Belgrádban. A parlamentben beszélgettünk, négy szemközt, és akkor bizonyos mértékben egyet is értett velem. Azt mondtam neki: Bandi, vigyázz, mert ebből szakadás lesz. Erre a válasz az volt, hogy ha valaki másik pártot tud csinálni, az csak te vagy. Körülbelül igaza is lett. Az elszámolás a

VMDK-n belül sehogy sem akart megszületni, és ez komoly belső feszültséget váltott ki a vezetőség és a tagság körében is. Ekkor már komolyan politizált velünk Csubela Feri barátom is. Csubela és én komoly belső ellenzéke voltunk a VMDK-nak, látszott, hogy ez előbb vagy utóbb szakadáshoz vezet.

LM-TSZ: Azt állítja tehát, hogy a vezetés nem kezelte demokratikusan az elszámoltatás ügyét. Hódi hogyan kerülhetett mégis a VMSZ-be, ha nem számolt el?

KJ: Váltani tudott. Ágoston és Vékás ellenséggként, Hódi pedig partnerként kezelte minket. Tárgyalóképes volt, és a végén átcsúszott a VMSZ-be. Különböztettem a HTMH-ban az elszámolás egy részét, Tabajdiék megmutatták. Hát röhej, ahogyan csinálták, de meg is értem, mert valahogy le kellett fedni a kapott pénzeket.

LM-TSZ: Csorba elbeszélése szerint a botrány kirobbanásakor mindenki azt várta Hóditól, hogy számoljon el, így Kasza József is. Egy idő után azonban ez megváltozik.

KJ: Biztos lefizetett Hódi (nevet). Komolyra fordítva a szót, erre nem emlékszem. Valójában mindvégig követeltem az elszámolást. Látni akartam, hogy mekkora összegről volt szó, és mire költötték el.

LM-TSZ: Arra nem hajlott, hogy Hódi VMSZ-be lépésének feltétele legyen az elszámolás?

KJ: Nem. És Hódi inkább a tapasztalatával, tanácsadói szerepben volt jelen. Soha nem volt a vezetőségben.

LM-TSZ: Hogyan értelmezi a pénzügyi botrányt?

KJ: Elmesélek egy személyes élményt. Évekkel a fenti események után, már VMSZ-elnökként egy budapesti tanácskozáson vettem részt. Egy vezető pozíciót elfoglaló egyén kihívott a folyosóra, és azt mondta, Jósám, amennyi pénz kell, csak kérd és megkapod! Egy feltétel van... hogy a felét készpénzben vissza kell adnod. Akkor én azt mondtam, hogy köszönöm, de nem. Valami hasonló ajánlatot kaphattam korábban a VMDK is.

LM-TSZ: MDF-es képviselő volt?

KJ: Nem. És még csak nem is szocialista. Kizárásos alapon így meglesz.

LM-TSZ: Nagyon sok polgármester, nagyon sok helyi szervezet pillanatok alatt otthagya a VMDK-t, és csatlakozik a VMSZ-hez.

KJ: Mindannyian megelégtünk Ágoston és Vékás diktatúráját. Mi, polgármesterek dicséretet soha nem kaptunk a VMDK-ban. Fejmosást, elégedetlenséget annál többet. A szabadkai szervezet egyébként az egyik fő hordozója volt az 1994-es szakadásnak.

LM-TSZ: Balla Lajostól⁶¹ olvasunk föl: „[i]dőközben Szabadkán is megmozdult valami. A Gubás-házaspár⁶² és a körjük tömörülő értelmiségiek meghívtak bennünket egy látogatásra. Elmondtuk, mit kívánunk cselekedni, kisebb-nagyobb módosításokkal azt elfogadták, majd megígérték, bekapcsolják a folyamatokba Kasza Józsefet.”

KJ: Valami volt benne, de ez a nagy bekapcsolás nem történt meg. Gubás Jenővel nagyon jó viszonyban voltam, még fiatal korunkból. Ők mással foglalkoztak. A *Bácsország*⁶³ nagyon komoly kiadvány volt. Ballával különösebb gondunk egymással nem volt, azzal, hogy én nem vettem annyira komolyan a Zitzer Köztársaságot.⁶⁴ Nem tudom megindokolni, hogy miért. Kiesett a látókörömből, vagy a szabadkai voltom miatt.

⁶¹ Balla Lajos (1951-) a VMDK alapító tagja, ám már az 1994-es tisztújító közgyűlés előtt kilépett a pártból. 1992-ben Oromhegyesen megalapította a Zitzer Clubot (Zitzer Szellemi Köztársaságot), amely a falu férfilakosságának mozgósítása ellen lépett fel, részben sikerrel. Később Kanizsa polgármestere.

⁶² Gubás Jenő (1937-) a szabadkai Városi Kórház orvosa, esszé- és tanulmányíró, a VMDK, majd a VMSZ alapító tagja. Felesége, Gubás Ágota (1948-) tanár, újságíró, a VMDK, majd a VMSZ alapító tagja.

⁶³ A *Bácsország* önmagát vajdasági honismereti szemléként határozza meg, először a *Hét Nap* című hetilap mellékleteként jelent meg (1995-1998), majd önálló folyóiratként.

⁶⁴ 1992 májusában alakult meg Oromhegyesen a Zitzer Szellemi Köztársaság, miután a helybéli nők a magyar nemzetiségű tartalékosok behívása ellen tiltakoztak.

LM-TSZ: Balla a következőket írja. „Az utolsó találkozón kitértük az alakuló közgyűlés dátumát és helyszínét. Az általam megfogalmazott dokumentumjavaslatokat végleges formába öntöttük. Megegyeztünk a következőkben. A tanács és az elnökség tagjaira az ajánlatot mindenki a számára legmegfelelőbb módon fogja megtenni, egyedüli kikötés, hogy dr. Hódi Sándor, Kasza József és Balla Lajos nem lehet az elnökségben a javasoltak között, mivel az ominózus VMDK-közgyűlés miatt őket hibáztatják a VMDK-ban maradottak.” Az alakuló közgyűlést illetően pedig így ír: „[k]étszáz személy jelenlétében megválasztották elnöknek Csubela Ferencet. Egyedül arra emlékszem, hogy tanácsstag lett dr. Hódi Sándor, Kasza József és én, dr. Hódit és Kaszát elnökségi tagnak is megválasztották. Ekkor találkoztunk Csubela Ferencel, akinek elmondtam, mivel nem tartották be a megbeszélteket, én nem fogok belépni a VMSZ-be, de minden tevékenységet annak szellemében fogok végezni.”⁶⁵

KJ: Ez így is van. Volt ilyen előzetes megegyezés, most már emlékszem. Ballával együttműködtünk Csubelával, de nem „kötelékben”. Talán túl messze volt a Zitzer Köztársaság. Lehet, hogy az is közrejátszott, hogy komolytalannak találtam Ballát megjelenése, viselkedése miatt... Szubjektív ellenézés lehetett? Nem mondhatom, hogy ellenszenv volt, mert nem haragudtam rá. De nem volt meg vele a közvetlen kapcsolat, mint Csubelával. Sajnálom, hogy Csubela ilyen korán elment. Amikor látta, hogy kezd fortyogni a vérem, mondta, hogy „Józsikám, üljél csak le, gyere, beszéljünk”.

LM-TSZ: Balla a Gubás házaspárnál történt események után a következőket írja. „Ezt követően meg kellett látogatnunk Csoóri Sándort is Budapesten, ahol ismertettük az elképzeléseinket. Ő elfogadta az érvelésünket, és megígérte, hogy lehetőségei szerint mindenben a segítségünkre lesz.” Ez a VMSZ alakulása kapcsán

⁶⁵ Elektronikus forrás: Balla Lajos-Laci: Elhallgatott tények <http://naplo.org/index.php?p=hir&modul=delvidek&hir=4378> Letöltés időpontja: 2016. február 15.

azért érdekel bennünket, mert sokan megemlítik, hogy volt valamiféle magyarországi hátszél, de legalábbis vállveregetésnél több.

KJ: Volt. Ez nem kétséges. Csoóri volt az egyik támpontunk. Rengeteg tanáccsal, ötlettel látott el bennünket. De nem csak ő, hanem a felesége is mellettünk állt. Ez nem véletlen, elvégre Ágoston már korábban konfliktusba került Csoórral, ahogy egyébként szinte mindenkivel. Sűrűn lekezelte a magyarországi vezetőket, és ők ezt nem vették jó néven. Alighanem föllélegeztek, amikor Ágoston végre eltűnt a porondról, és megjelent a VMSZ.

LM-TSZ: Milyen tippeket adtak Csoóriék?

KJ: Ezt ennyi év után nem tudom visszaidézni.

LM-TSZ: Magyarországról kik támogatták még VMSZ megalakítását? Milyen ösztönzés érkezett még?

KJ: Jeszenszky Géza, Tabajdi Csaba, Boross Péter, Németh Zsolt, Martonyi János. Azt azért nem mondhatnám, hogy ösztököltek volna bennünket, de azt sem mondták, hogy ne csináljuk. Tabajdival mindig volt valamilyen konfliktusunk, de barátok maradtunk. A VMDK felbomlásának nem örültek, mert féltek az erő osztódásától, de annak igen, hogy Ágoston eltűnik.

LM-TSZ: A kezdeti belgrádi reakciók milyenek voltak?

KJ: Nem nagyon foglalkoztak az ügyvel. Én sem foglalkoztam velük.

LM-TSZ: Igaz, hogy két név, a VMSZ és a Magyar Érdekvédelmi Szövetség között vacilláltak?

KJ: Igen, az utóbbi is felvetődött.

BEFEJEZÉS

LM-TSZ: Visszatekintve, mit mondana önkritika gyanánt a saját tevékenységéről, illetve a VMDK-ról? Mit lehetett, kellett volna másképpen csinálni?

KJ: Ha lenne még egy életem, egyáltalán nem foglalkoznék politikával. Ez az őszinte és tömör válaszom. Mert a politika nagyon hálátlan dolog. Rengeteg erőt, időt, ideget emésztett föl, amit nem sajnálnék utólagosan, ha az utókor nem tér le az október ötödikén körvonalazott haladási irányról. Az irányról, amit Đindić-tyel⁶⁶ akkor körvonalaztunk. Sajnos az egész ország letért erről, s az országgal a vajdasági magyarság is. Azok kormányoznak, akik egykor ki akartak bennünket telepíteni, s a VMSZ velük tart. Nem, ez... elfogadhatatlan. De van néhány dolog, ami kárpótol. Amikor az országban háború dúlt, mi fölújítottuk a városháza nagytermét. És a padlást is, ahonnan vagonszámra pucoltuk ki a galambpiszkot. És büszke vagyok, amikor végigmegegyek Szabadkán, és ott látom a kék szökőkutat. Nézd, Kasza, ezt te csináltad! Ez az érzés kárpótol a sok keserűségért, amit megéltem. Mert nem volt egyszerű dolog farkasszemtel nézni a fölhergelt visnyeváci telepeseikkel, akik föl akartak húzni a zászlórúdra. Észnél kellett lenni... és hogy az ember miként jár el, az egy dolog, de hogy közben mit érez, az egy másik. Végül az is elégtétel, hogy amikor összetalálkozok a régi ellenfelekkel, azt mondják, Jóska, veled nagyon nehéz volt. De amikor megegyeztünk, akkor tudtuk, hogy tartani fogod a szavad. Ma este megegyezünk, reggel már másképp van.

LM-TSZ: Az 1990 és 1995 közti küzdelmeket szem előtt tartva mi a véleménye a vajdasági magyarság mai helyzetéről?

KJ: Más életet képzeltünk el. Nem ezt az életet, amit utóbb megértünk... Nemrég egy reggel, még félálmosan magyarul kértem két tejet és egy lepényt a péknél, akihez évek óta járok. Erre kaptam kettő lepényt és egy tejet, amit szóvá is tettem. *Ne razumem* – kiált rám az eladónő! Erre fölbredtem, és odamondtam, hogy: *Mogli ste bar reći, da izvinite, ne razumem mađarski. Zašto da se izvinjavam – kérdi? Ako želiš mađarski, na tri kilometara je granica, i pričaj tamo*

⁶⁶ Zoran Đindić (1952-2003) a miloševići korszakban ellenzéki politikus, majd Szerbia miniszterelnöke (2001-2003). 2003-ban merénylet áldozata lett.

*mađarski!*⁶⁷ Hát ne mondjam, a Kasza Jóskából kitört a négy elemi, olyan ribill[i]ót csaptam, hogy öröm volt hallgatni. Két héttel később telefonált az ügyvédem, hogy menjek el hozzá. Amikor megérkeztem, az irodájában már ott ült a nő meg az apja. Ötvenezer dinár kártérítést kértek, mert én „megsértettem a nőt”. Azt válaszoltam, felejtsek el, inkább följelentést teszek ellenük közösség elleni izgatásért. Egyébként meg ilyen tiszta magyar, mint én, a földkerekségen nincs. Apai ágon nagyapám magyar, nagyanyám bunyevác. Az anyai ágon nagyapám magyar, nagyanyám lengyel. Akkor mi más lehetnék én, mint színtiszta magyar? Ebben a térségben azután kutatni, hogy milyen kötődései vannak az embernek, fölösleges. Nemrégiben olvastam Hunyadinak a történetét... Aki ebben a kavalkádban megmaradt tiszta vérűnek, az nagy kivétel. Ma suttogni kell, ha az ember magyarul beszélget a szerb tömegben. Nem ezért vállaltam október ötödikét. Azt az éjszakát, amikor kettőkor összejött az akkori DOS⁶⁸ vezetése, és vártuk, hogy mikor rohan le bennünket a hadsereg speciális egysége. Akkor még égett bennem az erő, égett bennem, hogy változás kell. Tudtam, hogy ha más világot akarunk, azért meg kell küzdenünk. Nem volt veszélytelen... Amikor elindultam Belgrádba, nem tudtam, visszajövök-e valaha is. De vállaltam a nemes célért. Mi maradt mára? Šešelj egykori követői dirigálnak, ők mondják meg, kiből lehet ez, kiből az. A magyar fiatalok számára nincs szórakozási, megszólalási lehetőség. Ha előre tudom, hogy ez lesz, nem biztos, hogy vállalom október ötödikét. Volt persze megkeresés az utóbbi években, hogy térjek vissza a politikába. De bennem már kimúlt az régi tűz. Úgyhogy maradok a helyemen, és nyugalomban írom az emlékirataim.

⁶⁷ „Nem értem” „Mondhatta volna legalább, hogy elnézést, nem értek magyarul.” „Miért kérnék elnézést?” – kérdi. „Ha magyarul akarod, ott van a határ három kilométerre, ott beszélhetsz magyarul!”

⁶⁸ A Demokratska Opozicija Srbije (Szerbiai Demokratikus Ellenzék) 19 szerbiai ellenzéki párt tömörüléseként jött létre 2000-ben, s a szeptemberi választásokon a DOS jelöltje, Vojislav Koštunica nyerte meg a köztársasági elnöki posztot. Milošević ezt nem fogadta el, de az október 5-i demonstráció után, amikor a szövetségi parlamentet és az állami tévé épületét is felgyújtották, lemondott. Később a DOS alakíthatott kormányt.